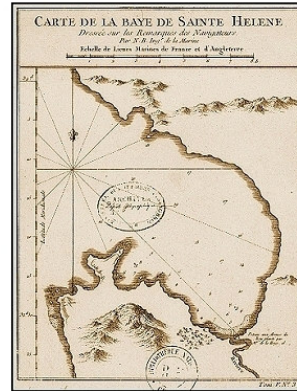
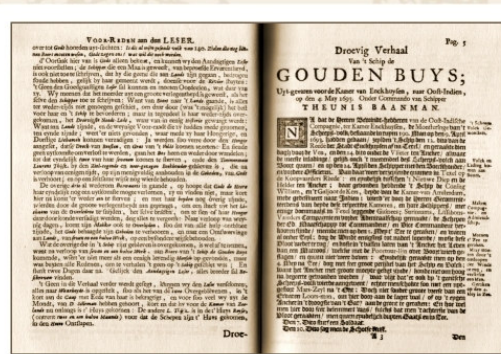


# De ongelukkige stranding van het VOC schip de Gouden Buys



1693



## Plan van aanpak 2006

Marco Roling en David Bouman

## Introductie

*“Als wij in dit Verhaal eens aanmercken, dat in de eerste beginselen de Reyse met alle voorspoet wierde gezegent, en dat er niet meer dan 4. Doden waren op de Hooghten van 24. Graden 30 Minuten; maar dat kort hier op is gevolgt, sulcken Droevigen veranderingh: Ja, dat het soo verre is gekomen, dat er maar van al het Scheeps Volck, niet meer dan Omtrent 30 Man op 't Half Deck konde komen, daar wy den Schipper over tot God hooren uyt-suchten: Is dit al mijn Gehsondt Volk van 140 Zielen die nog binnen Boort moeten wesen, Godt Zegen ons! Wat wil dit nog worden”.*

*Daniël Silleman, Amsterdam 1695*

Het VOC schip *De Gouden Buys* vertrok op zijn eerste reis in mei 1693 uit Enkhuizen, zette koers richting Batavia, maar strandde 5 maanden later onfortuinlijk in Zuid-Afrika. Het ooggetuigeverslag van de enige overlevende, Daniël Silleman, wiens woorden hierboven geciteerd zijn, is in 1695 al in boekvorm verschenen. Dit populaire literaire werk kreeg de passende titel mee: *“Ongelukkig of droevig verhaal van 't schip de Gouden Buys”*. Want een ongelukkig en droevig verhaal is het: uitgevaren met 190 koppen aan boord, strandde het schip geplaagd door stormen, dood en verderf met nog maar een handvol overlevenden in de St. Helenabaai in Zuid-Afrika.

Als onderdeel van het college Scheeps- en Onderwater Archeologie aan de Universiteit Leiden hebben wij, als studenten Archeologie, historisch bronnenonderzoek gedaan naar dit VOC schip. Dergelijk onderzoek bestaat uit het opzoeken, lezen en interpreteren van archiefstukken zoals bijvoorbeeld specifieke notulen van de VOC kamers en scheepsjournaals. Op deze wijze is een beeld verkregen van de reis, de opvarenden, de lading en het uiteindelijke lot van De Gouden Buys. Daarbij hebben wij extra aandacht gegeven aan theorievorming over de mogelijke locatie van het schip en het traceren daarvan. Deze eerste onderzoeksfase is medio 2005 afgerond en in de vorm van een werkstuk op schrift gesteld. De volgende stap in het onderzoek is het daadwerkelijk op zoek gaan naar fysieke overblijfselen van het schip. Dit is het concrete doel op korte termijn en is gepland voor januari 2006. Op langere termijn is het doel om inzicht te krijgen in het proces van vertering en conservering van wrakken op kustlocaties, in de aard en werking van zoetwater-installaties aan boord van VOC-schepen en inzicht te krijgen in de strategie van bergingsoperaties in de 17<sup>e</sup> eeuw.

Deze prospectus is bedoeld om informatie te geven over het onderzoek naar De Gouden Buys, de aard en planning van komende onderzoeksfasen en dient tevens ter ondersteuning van het verwerven van daarvoor benodigde fondsen.

Wij worden in ons onderzoek begeleid door:

- Dr.Thijs Maarleveld, hoogleraar maritieme archeologie
- Jonathan Sharfman, maritiem archeoloog in Zuid-Afrika en het maritiem archeologisch team van SAHRA

Marco Roling en David Bouman.

## Historisch kader

Het VOC schip De Gouden Buys werd geplaagd door ziekte en sterfte van een groot deel van de opvarenden. Schipper Baanman was zo verzwakt dat hij zijn kooi niet meer uitkwam en voor de overgebleven bemanning was het onmogelijk om de Kaap te bereiken. Het schip strandde ten noorden van de Kaap in de St. Helenabaai. Een expeditie bestaande uit zeven - nog redelijk gezonde - mannen ging aan land, waaronder Lourens Thijszoon en Daniël Silleman. Thijszoon slaagde er uiteindelijk als enige in om, met behulp van de lokale bewoners, de VOC op Kaap de Goede Hoop te informeren over de stranding. Direct daaropvolgend werd door de VOC gouverneur Simon van der Stel rond de jaarwisseling van 1694 een grote bergingsoperatie op touw gezet, waarbij een viertal schepen betrokken waren. De bergers treffen tot hun verrassing Silleman aan op het strand, die met zijn hoed staat te zwaaien, en hij wordt gered. Bij de berging werd, althans volgens de historische bronnen, een deel van de lading en een deel van de inventaris geborgen. De Gouden Buys zelf raakte lek en kon niet meer vlot getrokken worden en vanwege de storm en golfslag moesten de ankertouwen uiteindelijk worden gekapt. Het schip werd in februari 1694 definitief achtergelaten in de baai van St. Helena, half gekanteld en met zijn voorsteven in de zanderige bodem.

De reis en stranding van het schip is voor een belangrijk deel te reconstrueren vanuit diverse primaire historische bronnen. Het in de inleiding genoemde verslag van Silleman vormt de meest complete getuigenis, die kort na de ramp al is uitgegeven. In latere jaren veelvuldig herdrukt vanwege de populariteit van het verhaal, hoe tragisch deze in essentie ook was. In 1995 hebben Kieskamp en van Gessel het verslag opnieuw uitgegeven en nader historisch onderzoek gedaan naar o.a. de interactie tussen de overlevenden en de lokale KhoiKhoi bevolking, de oorzaak van de ziekte aan boord, en de lading en inventaris van het schip. Ook zijn er diverse documenten aanwezig in het Nationaal Archief te Den Haag en Kaapstad, die de stranding vanuit het perspectief van de Kaapkolonie en het VOC bestuur belichten.

## Kerdoelen van het onderzoek

Er zijn een aantal redenen waarom archeologisch onderzoek naar de Gouden Buys wetenschappelijk interessant is. De omstandigheden in de St. Helenabaai zijn van dien aard dat langdurige inwerking van wind, stroming en mariene biologie het proces van destructie van het gestrande schip snel op gang gebracht zullen hebben.

Allereerst is de vraag hoe dat proces zich werkelijk heeft afgespeeld en wat het resultaat ervan is. Is een deel van het wrak in de zandbodem weggezakt en daardoor geconserveerd, of is dit niet het geval en zijn de overblijfselen over een groot gebied verspreid?

Ten tweede zijn er historisch concrete aanwijzingen dat De Gouden Buys een zoetwater-installatie aan boord had. Met behulp van deze zogeheten *watermaker* kon uit zeewater, middels destillatie, zoetwater gemaakt worden aan boord van het schip. Deze installaties zijn korte tijd als experiment op VOC schepen meegegaan om de bemanning van vers drinkwater te kunnen voorzien. Daarover is historisch genoeg bekend; er zijn bijvoorbeeld tekeningen en handleidingen van bekend. Echter, een dergelijk installatie is nog nooit gevonden! De Gouden Buys biedt de unieke kans een dergelijk zoetwater-installatie op te sporen en te onderzoeken.

Ten derde is de vraag in hoeverre de bergingsoperatie van 1694 succesvol is uitgevoerd. Het belangrijkste en meest waardevolle deel van de lading, waaronder zeventien kisten met muntgeld, is als eerste van boord gehaald en naar de Kaap verscheept. Maar De Gouden Buys

was op uitgaande reis en had derhalve geen handelswaar uit de Oost-Indië aan boord. De vraag is welk deel van de lading en inventaris toch waardevol werd geacht en geborgen is en welk deel niet. Indien lading archeologisch traceerbaar is, kan dit nieuw licht werpen op de aard en strategie van het bergingswerk in de zeventiende eeuw. Recent onderzoek aan het VOC schip *De Adelaar* dat in 1728 bij Schotland vergaan is, laat duidelijk zien dat ondanks activiteiten in het verleden, archeologisch onderzoek zinvol kan zijn. De *Adelaar* is vergaan in de zeer ruige wateren bij Schotland, de lading is geborgen én er is geplunderd. Ondanks al deze activiteiten in het verleden is gebleken dat hedendaags archeologisch onderzoek naar dit wrak zeer waardevol was.

## Campagne Januari 2006

Via Dr.Thijs Maarleveld, hoofd Maritiem erfgoed van de ROB, docent Maritieme archeologie aan de Universiteit Leiden en vanaf 2006 hoogleraar maritieme archeologie aan de Syddansk Universiteit te Denemarken, is contact gelegd met de South African Heritage Resource Agency ([www.sahra.org.za](http://www.sahra.org.za)). Deze overheidsorganisatie bestaat ondermeer uit een aantal maritiem archeologen, onder leiding van Jonathan Sharfman, die momenteel bezig zijn planmatig en structureel de zeebodem voor de Zuid-Afrikaanse kust te verkennen. Doel hiervan is zoveel mogelijk wrakken in kaart te brengen. Van SAHRA hebben wij een uitnodiging ontvangen naar Zuid-Afrika te komen en deel te nemen aan hun onderzoek. Deze gelegenheid willen wij aangrijpen om ook op zoek te gaan naar de locatie van de Gouden Buys.

Het plan is opgevat dat wij in januari drie weken het maritieme SAHRA-team gaan versterken en meedraaien in hun onderzoek. Aanvankelijk zullen we een aantal dagen doorbrengen in het Nationaal Archief in Kaapstad waar een deel van de originele VOC archieven bewaard wordt. Hier zullen we op zoek gaan naar documenten, waarvan in Nederland geen kopieën of afschriften bekend zijn en die ons mogelijk nog meer inzichten kunnen verschaffen omtrent de locatie, de lading en de bergingsomstandigheden.

Vervolgens gaan we “het veld in” om De Gouden Buys daadwerkelijk op te sporen. Het bodemverkenning-programma van SAHRA zal zodanig ingericht zijn dat onderzoek naar het schip in de St. Helenabaai ruimschoots aan bod komt. Dit onderzoek zal uitgevoerd worden met ondermeer sonarapparatuur en een magnetometer die aan boord van een boot worden geplaatst. Met behulp van deze apparatuur is het mogelijk om restanten van het wrak die op de zeebodem liggen te lokaliseren en in kaart te brengen. Op basis van de historische bronnen hebben we een doelgebied in de St. Helenabaai kunnen afbakenen als meest waarschijnlijke wraklocatie. Nadat dit gebied is afgezocht en mogelijke vindplaatsen door de sonar en magnetometer zijn bepaald, zal door duikers, waaronder wijzelf, een visuele inspectie gedaan worden om onderwater te zien wat er werkelijk aanwezig is.

Op basis van de resultaten zal ter plekke overleg gevoerd worden met de medewerkers van SAHRA en de autoriteiten van Zuid-Afrika om te zien hoe de kerndoelen van het onderzoek in volgende onderzoeksfasen kunnen worden opgepakt. We gaan er thans vanuit dat onderzoek naar De Gouden Buys zich in meerdere campagnes op langere termijn kan plaatsvinden.

## Overzicht van de belangrijkste bronnen

### Nationaal Archief

*Beschrijvinge van de Oost Indische Compagnie 1693, Eerste boek deel I*, heruitgave uit 1939, p504-p506 over ankers en bemanning, p648-p652 over scheepskisten en gereedschappen

1.04.02/1166 *Overgekomen brieven en papieren uit Indië aan de Heren XVII en de kamer Amsterdam*

1.04.02/4032 (film 1839) *Register der Brieven en papieren van de cabo de Bonne Esperance overgekomen in de Jaare 1694, deel I*

1.04.02/4033 (film 1840) *Register der Brieven en papieren van de cabo de Bonne Esperance overgekomen in de Jaare 1694, deel II*

1.04.02/4034 (film 1840) *Register der Brieven en papieren van de cabo de Bonne Esperance overgekomen in de Jaare 1695*

1.04.02/4969 (film 5299)

Stukken betreffende het destilleren van zout tot zoet water op de schepen 1695-1768. Gedeeltelijk gedrukt, 1 omslag. Bevat ook een tekening van een destilleermachine

### Literatuur

van Gessel, M. en Kieskamp, A. *Ongelukkig, of droevigh verhaal van 't schip de Gouden Buys 1695*, Terra Incognita Amsterdam 1995

Mavrodinov, N *The search for the camp of the survivors of the VOC Ship "Haerlem" wrecked on the North Eastern shore of Table Bay in 1647*, onder supervisie van B. Werz

Paesie, R *Het VOC-fluitschip Stavenisse*, Amsterdam 2002, Deel II De stranding van de Stavenisse en de daaropvolgende expedities

Verstegen, M *De Indische Zeeherberg De stichting van Zuid-afrika door de V.O.C. Zaltbommel 2001*, p21-p27 De stranding van de Haerlem

Werz, B *'Een bedroefd, en beclaaglijk ongeval' De wrakken van de VOC-schepen Oosterland en Waddinxveen (1697) in de Tafelbaai Zutphen 2004*

Martin, C.J.M. *'The Adelaar: a Dutch East-Indiaman Wrecked in 1728 off Barra, Outer Hebrides, Scotland'* in: International Journal of Nautical Archaeology Vol 34, Number 2

